

Epoki muzyczne – muzyka w renesansie

- [Epoki muzyczne – muzyka w renesansie](#)

Epoki muzyczne – muzyka w renesansie

Ważne daty

Ok. 1450 – 1600 – lata trwania renesansu:

1562 – *Missa Papae Marcelli* Giovanniego Pierluigiego da Palestriny,

1581 – *Matona mia cara* Orlanda di Lasso.

Scenariusz lekcji dla nauczyciela:

I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna.

4. W zakresie słuchania i percepcji muzyki. Uczeń:

1) świadomie słucha wybranych dzieł literatury muzycznej (fragmentów lub/i w całości):

A) reprezentatywnych dla kolejnych epok (od średniowiecza do współczesności),

C) polskich pieśni artystycznych i patriotycznych,

II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania.

4. Uczeń wykazuje się znajomością i dokonuje charakterystyki:

1) muzyki ze względu na jej rodzaj (wokalna, instrumentalna, wokalnie-instrumentalna, artystyczna, rozrywkowa, ludowa oraz do wyboru: sakralna, filmowa, teatralna i inne);

6. Wymienia nazwy epok w dziejach muzyki ((...) renesans (...)) oraz potrafi wskazać kompozytorów reprezentatywnych dla nich.

III. Kultura muzyczna, narodowe i światowe dziedzictwo kulturowe. Uczeń:

1) zna repertuar kulturalnego człowieka, orientując się w sztandarowych utworach z dziejów historii muzyki i współczesnej kultury muzycznej oraz wartościowej muzyki popularnej.

Nauczysz się

omawiać sylwetki kompozytorów renesansowych;

rozpoznawać dzieła renesansowe;

stosować właściwą terminologię muzyczną;

określać cechy renesansu.

Cechy i formy muzyki renesansowej

Renesans (czyli odrodzenie, ok. 1450–1600) był epoką odkryć zabytków starożytnych, co wpłynęło na zainteresowanie antykiem i nawiązaniem do niego w wielu dziedzinach

kultury. W muzyce zwracano uwagę na związek słowa i **melodii** oraz **harmonię**. Popularnością cieszyły się: **motet** i **msza** oraz **madrygał**. Znaczenie w rozwoju muzyki miały Niderlandy, które wpłynęły na jej charakter w innych państwach. Muzyka towarzyszyła zarówno życiu religijnemu, jak i świeckiemu – popularność grania i śpiewania wpłynęła na zatarcie granic pomiędzy formą artystyczną, a ludową. Znaną formą wokalną o świeckim charakterze była m.in. **frottola**.

Najwięksi kompozytorzy renesansowi

Giovanni Pierluigi da Palestrina (wym.: Dżowanni Pierluidzi, ok. 1525-1594) należy do najbardziej rozpoznawalnych kompozytorów renesansu. Był czołowym przedstawicielem **szkoły rzymskiej** kapelmistrzem oraz członkiem Kapeli Sykstyńskiej (Capela Sistina lub Capela Pontificia) w Bazylice św. Piotra, wykonującej dla papieża utwory a cappella. Palestrina prowadził także próby chóru chłopięcego.

Palestrina był śpiewakiem w chórze kościoła Santa Maria Maggiore w Rzymie. Pomimo braku święceń, które wymagane były do objęcia posady **kapelmistrza** w kościele św. Piotra, kompozytor został nim pod wpływem decyzji papieża Juliusza III. Twórczość Palestriny to głównie wielogłosowe utwory, przeznaczone na chór **a cappella**. Napisał ok. 950 utworów, które niemal wszystkie są muzyką kościelną. Genialna muzyka Palestriny uznawana jest za największe osiągnięcie epoki.

Innym twórcą renesansowym był Orlando di Lasso (1532 – 1594), który pracował we Włoszech i Francji. Ostatnie trzydzieści dziewięć lat życia spędził w Monachium, gdzie pełnił funkcję kapelmistrza orkiestry, uważanej za najlepszą w Europie. W jego repertuarze można znaleźć muzykę kościelną oraz świecką, a łączna liczba kompozycji autorstwa Orlando di Lasso sięga 2000 sztuk. Twórczość artysty uważana jest za kulminacyjny punkt rozwoju renesansowej szkoły niderlandzkiej.

Polska muzyka renesansowa – złoty wiek

Renesans był epoką rozkwitu polskiej muzyki, a głównym ośrodkiem rozwoju stał się Kraków, w którym działała orkiestra królewska oraz słynna kapela Rorantystów. Królewscy muzycy wykonywali utwory zarówno polskie, jak i niderlandzkie, niemieckie, francuskie i włoskie. Szczególną popularnością cieszyły się jednak wielogłosowe kompozycje do rodzimych tekstów, czego przykładem jest *Chwała Tobie Gospodzinie, O najdroższy kwiatku*.

1

Chwała Tobie Gospodzinie, nieznanego autora

Wykonawca: Ars Nova & Subtilior Ensemble

Źródło: Muzyka Polskiego Średniowiecza

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PCxpB2gkV>

1

O Najdroższy Kwiatku, nieznanego autora

Wykonawca: Ars Nova & Subtilior Ensemble

Źródło: Muzyka Polskiego Średniowiecza

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PCxpB2gkV>

Oprócz utworów religijnych z tekstem łacińskim powstawały także dzieła z tekstem polskim oraz rozwijała się muzyka świecka, w której wyróżnić możemy dzieła wokalne (wśród nich pieśni o tematyce religijnej, historycznej i miłosnej) oraz instrumentalne, opracowane na lutnię i organy. Utwory świeckie często oparte były na motywach ludowych i nie ustępowały pod względem artystycznym muzyce kościelnej. Ogromną zasługę w rozwoju muzyki odegrał mecenat Jagiellonów: Zygmunta I Starego i Zygmunta Augusta. Wokół dworu królewskiego skupiali się artyści włoscy, niderlandzcy, francuscy i niemieccy. Twórczość muzyków rodzimych, ze względu na podejmowane za granicą studia ulegała wpływom obcym. W XVI wieku na Wawelu działała kapela Rorantystów powołana przez Zygmunta I Starego, skupiająca wybitnych śpiewaków i kompozytorów. Jej członkowie uświetniali uroczystości odbywające się w ufundowanej przez króla wawelskiej kaplicy. Szczególne role wśród polskich twórców renesansowych odegrali: Mikołaj z Krakowa, Marcin Leopolita, Wacław z Szamotuł i Mikołaj Gomółka.

O biografii Mikołaja z Krakowa wiadomo niewiele. Znane są natomiast, pochodzące z XVI wieku i napisane w języku łacińskim dwa fragmenty mszalne, cztery **introity** i sześć motetów *Ave Jerarchia*.

Łacińskie utwory pisał także Marcin Leopolita ze Lwowa (1540-1589), od 1560 roku będący nadwornym kompozytorem i organistą Zygmunta Augusta. Jego dziełem jest pierwszy cykl mszalny a cappella, w którym artysta wykorzystał jako *cantus firmus* melodie 4 starych pieśni wielkanocnych, m.in. *Chrystus Pan zmartwychwstał*, *Wesoły nam dziś dzień nastał*.

Muzykę o tematyce religijnej, głównie do tekstów polskich, tworzył Wacław z Szamotuł (ok. 1524 - ok. 1560). Większość napisanych przez niego pieśni jest czterogłosowa, oparta o **cantus firmus**, a jednym z autorów tekstów są słynni poeci, m.in. Mikołaj Rej.

Szczególne znaczenie w rozwoju muzyki polskojęzycznej w renesansie ma Mikołaj Gomółka (ok. 1535-1591), pełniący od 1580 roku funkcje nadwornego muzyka biskupa Piotra Myszkowskiego, a od 1590 roku członek krakowskiej kapeli kanclerza Jana Zamoyskiego. Jedynym zachowanym jego dziełem jest zbiór 150 czterogłosowych utworów do tekstów *Psałterza Dawidowego* przełożonych na język polski przez Jana Kochanowskiego, zatytułowany *Melodie na Psalterz polski*. Polifoniczne, czterogłosowe psalmy Gomółki mają wyraźną i prostą budowę zwrotkową. *Kleszczmy rękoma* (Psalm XLVII) to utwór o radosnym nastroju i tanecznym charakterze, z powtarzającym się rytmem.

Polecenie 1

Wysłuchaj utworu *Kleszczmy rękoma*, a następnie spróbuj go zaśpiewać wraz z towarzyszącą muzyką.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DUwZeoc8d>

Nagranie psalmu 47, z tekstem Jana Kochanowskiego, muzyką Mikołaja Gomółki. Tekst rozpoczyna się słowami: „Kleszczmy rękoma wszyscy zgodliwie, wszyscy śpiewajmy Panu chętniwie”. Psalm ma więc charakter pogodny: mowa o radosnym śpiewaniu, klaskaniu w ręce, które – jak można się domyślać – towarzyszy tańcu. Muzyka ma charakter taneczny, jest w metrum trójdzielnym i często powtarza się ten sam, prosty rytm. Wszystkie cztery głosy śpiewają w tej samej rytmice i bez zbędnych komplikacji, właściwych renesansowej polifonii. W momencie, gdy mowa o „Panu nad pany” (czyli najwyższemu Bogu), melodia sopranu i tenoru osiąga wysokie rejestry, natomiast gdy dalej wspomina się o śpiewaniu „Panu groźnemu” – bas schodzi w dół i pojawia się jedyny w psalmie czterodźwiękowy melizmat. W ten sposób, nawet w tak prostym utworze, Gomółka oddał znaczenie biblijnych słów, dając zarazem swoim rodakom radość śpiewania i odkrywania tajemnic muzyki.

PSALM 47

Omnes gentes, plaudite manibus

—

Kleszczmy rękoma wszyscy zgodliwie,

Wszyscy śpiewajmy Panu chętniwie,

Panu nad pany, Panu groźnemu,

Królowi wszego świata możnemu.

—

Ten niedobyte podał nam grody,

Ten pod nas możne podbił narody,

Dał nam w dziedzictwo i w używanie

Włość Jakubową, swoje kochanie.

—

Oto w swój kościół w wesołym pieniu,
Oto wstępuje w głośnym trąbieniu;
Dajcie cześć Panu, dajcie naszemu,
Śpiewajcie Bogu, Bogu wiecznemu!

—

Ten władnie światem sam niezmiernym,
Temu śpiewajcie pieniem uczonym;
Wszystkim narodom Ten rozkazuje
I wiecznie na swym tronie króluje.

—

Mocarze ziemscy k' Niemu przystali,
Królowie królem swym Go wyznali;
Wielka cześć Jego, cześć niezmierna,
Niebem nie może być ogarniona.

—

Jan Kochanowski, źródło: <https://literat.ug.edu.pl/jkpsalm/048.htm>

Zadania

Ćwiczenie 1

Zaznacz te zdania, które są prawdziwe.

Renesans nawiązywał do dorobku antyku.

W renesansie rozwijał się głównie chorał gregoriański.

Znaczącą rolę w kształtowaniu się muzyki renesansowej miały kraje niderlandzkie.

Renesans to epoka, która nastąpiła po starożytności.

Ćwiczenie 2

Wysłuchaj nagrań i przyporządkuj im właściwy tytuł.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DUwZeoc8d>

Nagranie rozpoczyna się grą na bębnach i średniowiecznych instrumentach dętych. Później mężczyźni śpiewają tekst: Chwała Tobie Gospodzinie. Pieśń opowiada o dziejach świętego Stanisława, aż do jego męczeńskiej śmierci i kanonizacji. Pieśń jest uroczysta, dość radosna, rytmiczna.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DUwZeoc8d>

Na nagraniu kobieta o wysokim głosie śpiewa pieśń ku czci Maryi. Śpiewa solo z towarzyszeniem instrumentu strunowego. Pieśń jest spokojna, refleksyjna. Po zaśpiewaniu dwóch zwrotek następuje część instrumentalna - gra flet z towarzyszeniem instrumentu strunowego, czasami pojawia się dzwoneczek. Później znów śpiewa kobieta o wniebowzięciu Maryi.

Utwór nr 1

Chwała Tobie Gospodzinie

Utwór nr 2

O Najdroższy Kwiatku

Ćwiczenie 5

Wysłuchaj nagrania i zaznacz kompozytora dzieła.

Orlando di Lasso

Autor nieznany

Giovanni Pierluigi da Palestrina

Ćwiczenie 6

Uzupełnij brakujące słowa w zdaniach.

Palestrina był śpiewakiem w chorze kościoła Santa Maria Maggiore w .

Innym wielkim twórcą renesansowym był Orlando di Lasso, który działał we Włoszech i Francji, a ostatnie trzydzieści dziewięć lat życia przebywał w .

Renesans był epoką rozkwitu polskiej muzyki, a głównym ośrodkiem rozwoju stał się .

Ćwiczenie 7

Zaznacz ilość dzieł, wchodzących w skład twórczości Palestriny.

ok. 100

ok. 2000

ok. 525

ok. 950

Słownik pojęć

A cappella

bez akompaniamentu instrumentów.

Cantus firmus

linia melodyczna utworu, będąca podstawą kompozycji wielogłosowej.

Frottola

wesoła piosenka, popularna we Włoszech na przełomie XV i XVI w.

Harmonia

sposób łączenia i budowy akordów w utworze muzycznym.

Introit

chrześcijański rodzaj śpiewu liturgicznego, śpiewana na początku mszy.

Kapelmistrz

muzyk kierujący dawniej orkiestrą, chórem lub kapelą na dworze królewskim lub magnackim.

Madrygał

dawny wielogłosowy utwór wokalny.

Melodia

ciąg następujących po sobie dźwięków, uporządkowanych według zasad tonalnych, rytmicznych i formalnych, tworzących pewną całość.

Motet

utwór wokalny, polifoniczny, oparty zwykle na łacińskim tekście religijnym.

Msza

utwór muzyczny oparty na tekście mszy.

Szkoła rzymska

kilka generacji kompozytorów działających od XV do połowy XVIII w. w Rzymie (częściowo tam wykształconych), kultywujących styl polifonii wokalne a cappella, gł. na gruncie muzyki liturgicznej (reprezentatywnymi gatunkami i formami muz. były: msza, motet, psalm, requiem); (...) najwybitniejszym przedstawicielem – G.P. da Palestrina

Słownik pojęć został opracowany na podstawie:

encyklopedia.pwn.pl

sjp.pwn.pl

Biblioteka muzyczna

1

Chwała Tobie Gospodzinie, nieznanego autora

Wykonawca: Ars Nova & Subtilior Ensemble

Źródło: Muzyka Polskiego Średniowiecza

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PCxpB2gkV>

1

O Najdroższy Kwiatku, nieznanego autora

Wykonawca: Ars Nova & Subtilior Ensemble

Źródło: Muzyka Polskiego Średniowiecza

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PCxpB2gkV>

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DUwZeoc8d>

Nagranie psalmu 47, z tekstem Jana Kochanowskiego, muzyką Mikołaja Gomółki. Tekst rozpoczyna się słowami: „Kleszczmy rękoma wszyscy zgodliwie, wszyscy śpiewajmy Panu chętnie”. Psalm ma więc charakter pogodny: mowa o radosnym śpiewaniu, klaskaniu w ręce, które – jak można się domyślać – towarzyszy tańcu. Muzyka ma charakter taneczny, jest w metrum trójdzielnym i często powtarza się ten sam, prosty rytm. Wszystkie cztery głosy śpiewają w tej samej rytmice i bez zbędnych komplikacji, właściwych renesansowej polifonii. W momencie, gdy mowa o „Panu nad pany” (czyli najwyższemu Bogu), melodia sopranu i tenoru osiąga wysokie rejestry, natomiast gdy dalej wspomina się o śpiewaniu „Panu groźnemu” – bas schodzi w dół i pojawia się jedyny w psalmie czterodźwiękowy melizmat. W ten sposób, nawet w tak prostym utworze, Gomółka oddał znaczenie biblijnych słów, dając zarazem swoim rodakom radość śpiewania i odkrywania tajemnic muzyki.

Bibliografia

Bogusław Schaeffer, Dzieje kultury muzycznej, WSiP Warszawa, 1998